

Hushållens medvetna köp av svarta tjänster 2005 och 2019

Förord

Syftet med denna rapport är att studera hur beteendet kring svartarbete kan ha utvecklats mellan 2005 och 2019, samt att beräkna en miniminivå för hushållens konsumtion av svarta tjänster.

Frågor om svartköp och svartarbete bland svenska hushåll ställdes inför Skatteverkets kartläggning ”Svartköp och svartjobb i Sverige” (rapport 2006:4). Några av frågorna kring köp av svarta tjänster ställdes på nytt 2019.

I denna rapport studeras även metoder och resultat som gjorts i Danmark av Rockwool Fondens Forskningsenhet, för att utveckla metoderna i Skatteverkets kartläggningar, samt för att få en referenspunkt till omfattningen av svartköp i Sverige.

Rapporten har författats av Henrik Franzon på Skatteverkets analysenhet.

Solna i januari 2020

Eva Samakovlis

Chef för analysenheten

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	4
1 METOD	5
1.1 DemoskopPanelen.....	5
1.2 Avgränsningar.....	6
2 RESULTAT	7
2.1 Uppfattningar om omfattningen av hushållens svartköp.....	7
2.2 Benägenhet att köpa svart.....	8
2.3 Andel som köpt svarta tjänster	10
2.4 Svartköp i belopp.....	13
2.5 Benägenhet att deklarerat kontant ersättning utan kvitto	16
2.6 Sammanfattning och diskussion	18
3 SVARTARBETE I DANMARK	21
3.1 Köp av svart arbetskraft.....	21
3.2 Eget utförande av svartarbete	24
4 JÄMFÖRELSE MELLAN SVERIGE OCH DANMARK	28
4.1 ROT/RUT och håndværkerfradraget.....	28
4.2 Hur många köper svart?.....	28
4.3 Hur vanligt är det att någon köper flera olika typer av tjänster svart under ett år?.....	29
4.4 Vilka köper svart?.....	29
4.5 Vilka typer av tjänster köps mest svart?	29
4.6 Eget utförande av svartarbete	30
4.7 Sammanfattande kommentarer.....	30
5 AVSLUTANDE KOMMENTARER	31
BILAGA 1 SVARTKÖPSFRÅGOR I 2019 ÅRS DEMOSKOPPANEL	32

Sammanfattning

Denna undersökning syftar till att studera hur beteendet kring svartarbete kan ha utvecklats mellan 2005 och 2019, samt att beräkna en miniminivå för hushållens konsumtion av svarta tjänster.

Frågor om svartköp och svartarbete bland svenska hushåll ställdes i den så kallade DemoskopPanelen 2005. Några av frågorna kring köp av svarta tjänster ställdes på nytt i panelen 2019.

DemoskopPanelen består av ett stort antal medlemmar (svar samlades in från 2 312 personer 2005 och 6 874 personer 2019) i åldern 18-89 år. Demoskop har i efterhand viktat svaren för att resultaten på bästa sätt ska återspegla det svenska folket i sin helhet. De svarande har inte känt till att Skatteverket är beställare av svartköpsfrågorna.

Det är svårt att göra korrekta uppskattningar av svartköpets totala storlek. En sammansatt bild av omfattningen behöver göras utifrån varierande källor, beräkningar och antaganden. Dessa enkätresultat utgör en sådan källa.

De viktigaste resultaten är följande:

- Undersökningen indikerar att hushållens medvetna konsumtion av svarta tjänster har minskat från ca 11 miljarder kronor år 2005 till ca 3 miljarder kronor år 2019. Detta kan sägas utgöra en lägre gräns för omfattningen av hushållens svartköp.
- Andelen som svarade att de köpt något svart under det senaste året har minskat från 32 procent år 2005 till 13 procent år 2019.
- Generellt sett är skillnaderna små mellan olika demografiska grupper i andelen som köpt någon tjänst svart 2019. Det fanns större skillnader mellan grupper år 2005.

Resultatet på 3 miljarder kronor, totalt i Sverige under 2019, bör betraktas som en miniminivå av omfattningen av hushållens svartköp, eftersom olika problem med att uppskatta omfattningen av svartköp via enkäter leder till underskattningar.

Denna rapport ger inte svar på varför svartköpen har minskat i denna omfattning. Under tidsperioden har det skett flera förändringar som kan ha påverkat nivån av svartköp. Införandet av ROT- och RUT-avdraget har förändrat relativpriset mellan vit- och svartköp för olika tjänster, medan införandet av kassaregister och personalliggare har förändrat möjligheterna att sälja tjänster svart. En minskad användning av kontanter kan ha påverkat såväl den faktiska som den medvetna omfattningen av svartköp. Skattesänkningar, till exempel jobbskatteavdraget och sänkt bolagsskatt, kan också ha påverkat relativpriserna. Därtill kommer Skatteverkets och andra myndigheters arbete mot den svarta ekonomin.

Uppfattningen om hur vanligt det är med köp av svarta tjänster har inte förändrats i lika hög grad som de faktiska svartköpen. Andelen som trodde att mer än hälften av hushållen har köpt tjänster svart minskade från 37 till 26 procent mellan 2005 och 2019.

En jämförelse har gjorts med resultat från liknande danska enkäter. I en undersökning 2014 var det 40 procent av danskarna som svarade att de köpt något svart, att jämföras med 13 procent i 2019 års svenska undersökning.

1 METOD

Frågor om svartköp och svartarbete bland svenska hushåll ställdes inför kartläggningen ”Svartköp och svartjobb i Sverige¹”, bland annat i den så kallade DemoskopPanelen 2005. Några av frågorna kring köp av svarta tjänster ställdes på nytt i 2019 års upplaga av DemoskopPanelen.

Den här undersökningens syfte är dels att studera hur beteendet kring svartarbete kan ha utvecklats mellan 2005 och 2019 (egentligen mellan 2004 och 2018, eftersom frågorna avser köp av svarta tjänster under ”det senaste året”), dels att beräkna en miniminivå för hushållens konsumtion av svarta tjänster, totalt i Sverige under ett år.

I denna rapport studeras även metoder och resultat som gjorts i Danmark av Rockwool Fondens Forskningsenhed^{2,3}, för att utveckla metoderna i Skatteverkets kartläggningar, samt för att få en referenspunkt till omfattningen av svartköp i Sverige.

1.1 DemoskopPanelen

Undersökningen genomfördes av undersökningsföretaget Demoskop. Frågorna har ställts inom ramen för DemoskopPanelen, en riksrepresentativ värderings- och livsstilsstudie, med ett stort antal medlemmar.

Panelen rekryteras via undersökningsföretaget Demoskops månatliga telefonomnibus, en rullande telefonintervjuundersökning som riktar sig till den svenska allmänheten i åldern 18-89 år. Urvalet bygger på slumpmässiga telefonnummer och ett slumpmässigt urvalsförfarande i hushållet då kontakt etablerats. Utbyte till annan person i hushållet görs inte.

Intervjuerna i DemoskopPanelen genomförs med webbenkäter. I 2019 års mätning samlades svar in från 6 874 personer, medan 2 312 personer svarade på 2005 års undersökning. Resultaten från 2005 och 2019 kan anses jämförbara, trots olika antal svar. Demoskop har i efterhand viktat svaren från vardera år med avseende på befolkningsproportioner bland hela Sveriges vuxna population, för att resultaten på bästa sätt ska återspegla det svenska folket i sin helhet. Som viktningvariabler användes kön, ålder, utbildning och politiska sympatier.

Demoskop anger att omkring 15-20 procent av dem som medverkar i deras telefonomnibus tackar ja till att medverka i DemoskopPanelen. Huruvida denna siffra har förändrats över tiden är osäkert. Om vi ställer dessa svartköpsfrågor i kommande års DemoskopPaneler vore det bra om detta kunde undersökas närmare. Någon form av bortfallsanalys bör helst genomföras, även om svaren viktas för att återspegla det svenska folket.

DemoskopPanelens frågeformulär är totalt sett omfattande. De svarande har inte känt till att Skatteverket är beställare av svartköpsfrågorna, som inleddes med följande definition av svartarbete:

¹ https://www.skatteverket.se/download/18.906b37c10bd295ff4880002720/1359706118959/rapport200604_sv.pdf

² <https://www.rockwoolfonden.dk/publikationer/danskernes-efterspoergsel-paa-sort-arbejde-i-2014/>

³ <https://www.rockwoolfonden.dk/publikationer/sort-arbejde-goer-det-selv-arbejde-og-deleoekonomi/>

Följande frågor handlar om sådant som vanligen kallas "svartarbete", dvs. arbete eller tjänster som utförs mot ersättning utan att det kommer till Skatteverkets kännedom. Typiskt sett är det fråga om när en företagare utför ett arbete åt dig "utan kvitto". Men som svartarbete räknas allt arbete som man utför mot betalning eller som en gentjänst åt släktingar, grannar eller bekanta om man inte lämnar uppgift om det till Skatteverket.

Därefter ställdes följande frågor:

- Hur stor andel av hushållen i Sverige tror du köper svarta tjänster under ett år?
- Om du skulle anlita någon för ett arbete i ditt hem, skulle du då försöka köpa arbetet "svart"?
- Om du fått en kontant ersättning "utan kvitto", för ett arbete du gjort, skulle du då deklarerat det?
- Har du köpt någonting "svart" under det senaste året?
 - Om ja, vad har du köpt?
- Kan du uppskatta hur mycket hushållet sammanlagt betalat svart under 2018?

En sammanställning av frågorna, samt även svarsalternativen, ges i bilaga 1.

Samtliga resultatberäkningar har gjorts av Demoskop. De har som policy att inte lämna ut data på individnivå från DemoskopPanelen.

1.2 Avgränsningar

Resultatet ska betraktas som en miniminivå av hushållens köp av svarta tjänster, då de endast avser medvetna köp. Sannolikt är det avsevärt fler delar av det som konsumeras som är svarta i något eller flera led. Till synes vita tjänster kan vara svarta genom exempelvis oriktig redovisning. Det är dessutom svårt för en individ att minnas och/eller uppskatta hela hushållets konsumtion av svarta tjänster.

Vi kan inte heller utesluta en underrapportering på grund av oärlighet, i den mån respondenterna känner skuld över sina svartköp, eller känner en rädsla för att bli upptäckt även om Demoskop garanterar att undersökningssvaren hanteras anonymt. Detta diskuteras närmare i avsnitt 2.6.

Undersökningen inte innehåller inte några frågor om svartköp av varor. Uppskattningarna avser dessutom enbart svartköp från hushåll, och inte företag. Eftersom Demoskop först frågat deltagarna i undersökningen om de själva köpt något svart, och sedan bett dem uppskatta hur mycket hushållet sammanlagt betalat svart, kan det dessutom bli en viss underrapportering avseende hushållen. I det fall att enbart en svarandes partner har köpt något svart blir svaret på den första frågan nej, och då ställs inte frågan om hur mycket hushållet köpt svart.

2 Resultat

I detta avsnitt presenteras resultaten från 2019 års undersökning. Resultaten jämförs också med 2005 års undersökning.

Under tidsperioden har det skett flera förändringar som kan ha påverkat nivån av svartköp. Införandet av ROT- och RUT-avdraget har förändrat relativpriset mellan vit- och svartköp för olika tjänster⁴, medan införandet av kassaregister och personalliggare har förändrat möjligheterna att sälja tjänster svart. En minskad användning av kontanter kan ha påverkat såväl den faktiska som den medvetna omfattningen av svartköp. Skattesänkningar, till exempel jobbskatteavdraget och sänkt bolagsskatt, kan också ha påverkat relativpriserna. Därtill kommer Skatteverkets och andra myndigheters arbete med att motverka den svarta ekonomin. Denna rapport ger inte svar på i vilken grad dessa eller andra orsaker ligger bakom förändringar mellan 2005 och 2019.

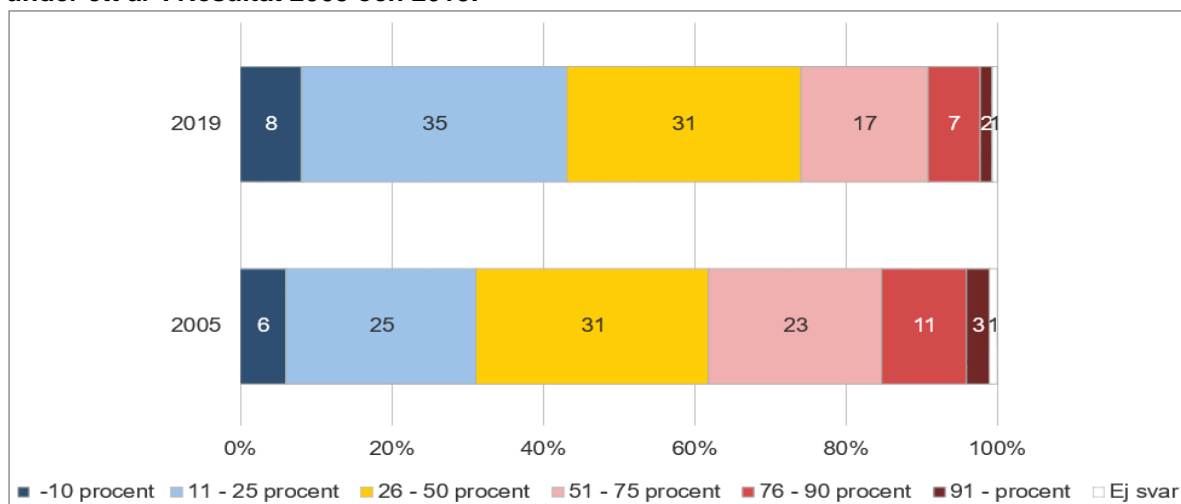
2.1 Uppfattningar om omfattningen av hushållens svartköp

Uppfattningarna om förekomsten av svarta tjänster i samhället varierar avsevärt. I 2019 års mätning var det 43 procent som trodde att det är högst en fjärdedel av hushållen som köpt svarta tjänster under det senaste året, 31 procent trodde att det handlar om mellan 25 och 50 procent av hushållen, medan 26 procent trodde att mer än hälften av alla hushåll köper svarta tjänster. Se diagram 1.

Jämfört med 2005 är det en minskad andel som uppfattar att omfattningen av hushållens svartköp är hög. Förändringen mellan 2005 och 2019 är dock inte lika stor som den vi kommer att se i diagram 5 om faktiskt köp av svarta tjänster. Troligen lever uppfattningen om att andra fuskar i viss grad kvar i folks medvetande, trots vad som förefaller vara en stor faktisk förändring.

Diagram 1

Privatpersoners uppskattning av andelen hushåll i Sverige som köper svarta tjänster under ett år*. Resultat 2005 och 2019.

Fråga: Hur stor andel av hushållen i Sverige tror du köper svarta tjänster under ett år?

⁴ En kortfattad beskrivning av ROT- och RUT-avdragen ges i avsnitt 5.1.

Diagram 2 visar att osäkerheten kring omfattningen av hushållens köp av svarta tjänster är stor även inom olika demografiska grupper. Skillnaderna mellan grupperna är generellt sett små.

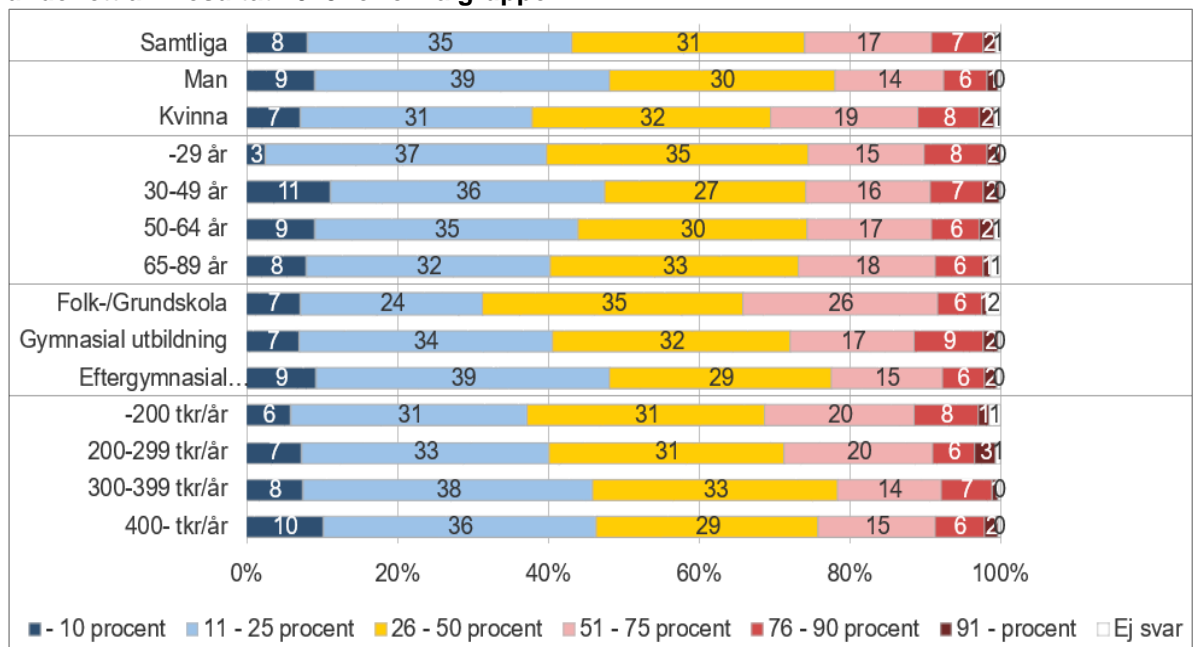
En grupp som i 2019 års mätning bedömer omfattningen av hushållens svartköp som något högre är personer utan gymnasial utbildning. I 2005 års mätning sågs ingen skillnad mellan utbildningskategorierna.

Kvinnor har bedömt omfattningen av svartköp som något högre än män både 2005 och 2019.

Jämfört med yngre personer bedömde personer i åldern 65-89 år omfattningen av svartköp som något lägre i 2005 års mätning. I 2019 års mätning är förhållandet snarare det omvända, även om skillnaderna mellan åldersgrupperna är små.

Diagram 2

Privatpersoners uppskattning av andelen hushåll i Sverige som köper svarta tjänster under ett år. Resultat 2019 för olika grupper.

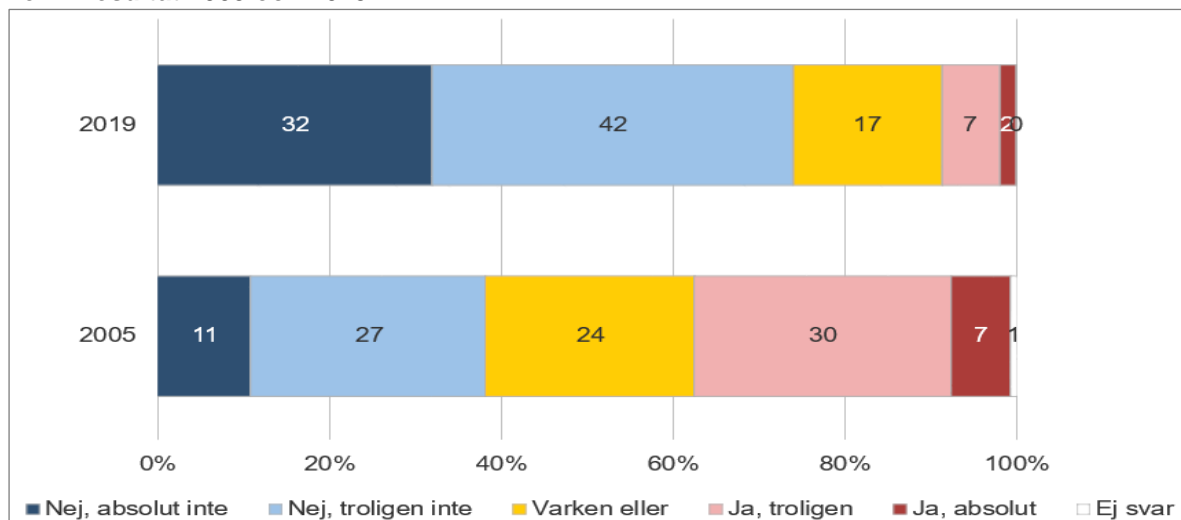
Fråga: Hur stor andel av hushållen i Sverige tror du köper svarta tjänster under ett år?

2.2 Benägenhet att köpa svart

Andelen som skulle försöka köpa arbetet svart om de skulle anlita någon för ett arbete i sitt hem har minskat kraftigt mellan 2005 och 2019. Andelen som svarat ”Ja, troligen” eller ”Ja, absolut” har minskat från 37 till 9 procent. Andelen som svarat ”Nej, absolut inte” eller ”Nej, troligen inte” har ökat från 38 till 74 procent. Se diagram 3.

Diagram 3

Andel som skulle försöka köpa arbetet svart om de skulle anlita någon för ett arbete i sitt hem. Resultat 2005 och 2019.

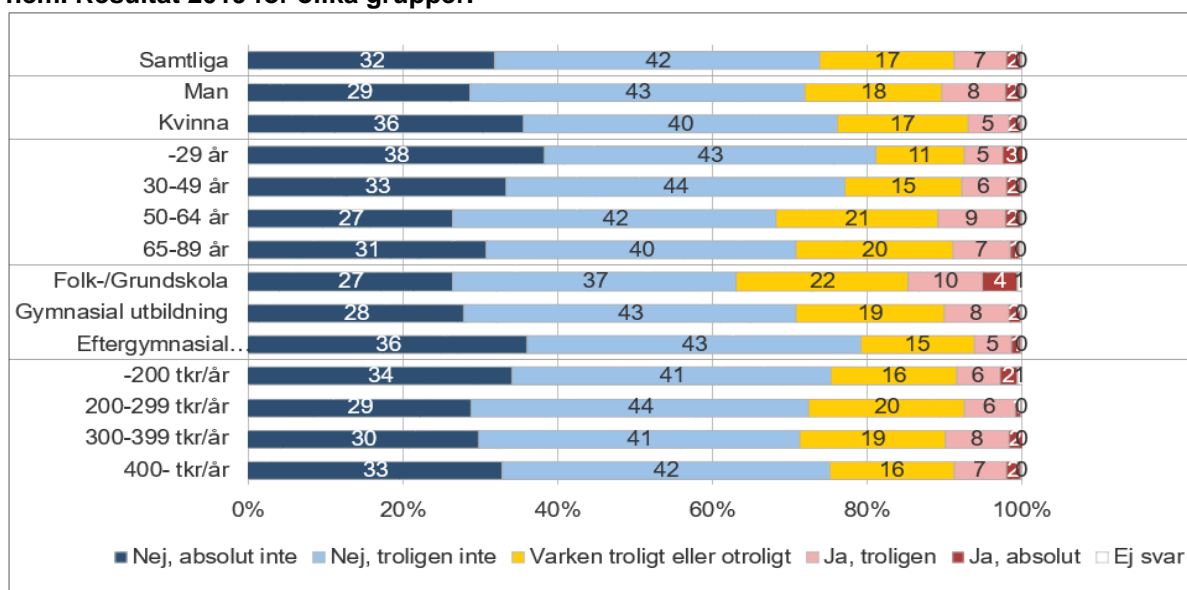
Fråga: Hur troligt är det att du själv skulle göra följande?: Om du skulle anlita någon för ett arbete i ditt hem, skulle du då försöka köpa arbetet ”svart”?

Även för denna fråga är skillnaden mellan olika demografiska grupper små i 2019 års mätning, men benägenheten att köpa arbetet svart är något större bland personer utan gymnasieutbildning, i åldersgruppen 50-64 år, samt bland män.

Detta är ett annorlunda mönster jämfört med 2005. Då var benägenheten att köpa arbetet svart störst i grupperna män, åldersgruppen 30-49 år, gymnasieutbildade och höginkomsttagare, vilket är grupper som numera använder ROT- och RUT-avdragen i relativt hög utsträckning.

Diagram 4

Andel som skulle försöka köpa arbetet svart om de skulle anlita någon för ett arbete i sitt hem. Resultat 2019 för olika grupper.

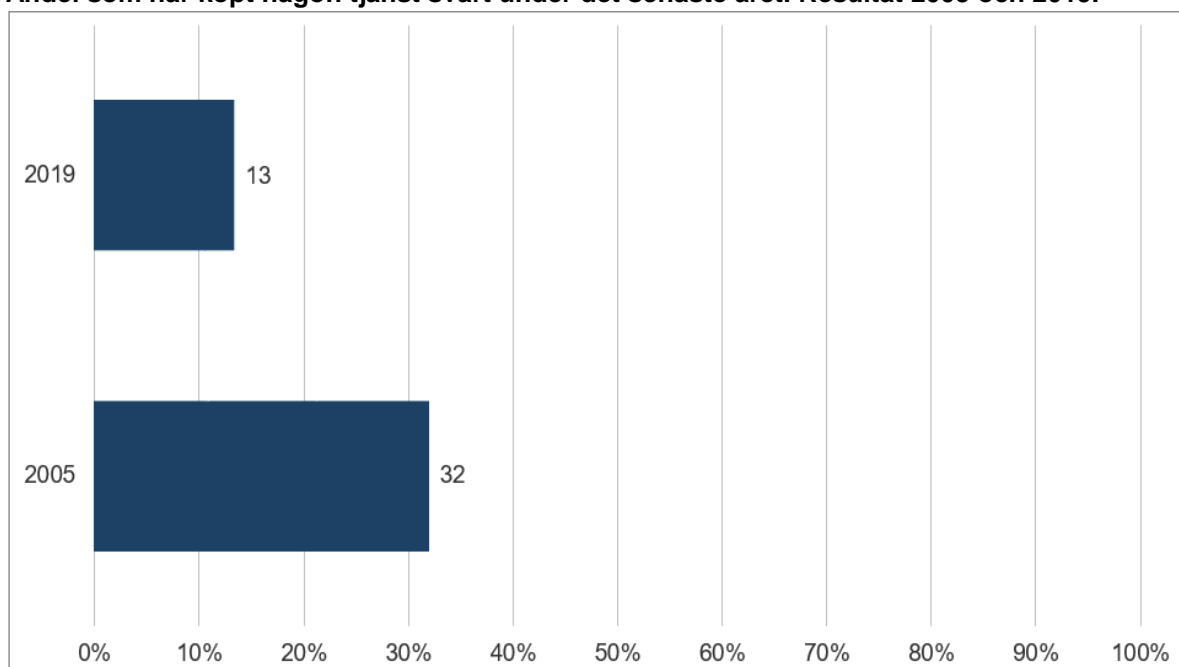
Fråga: Hur troligt är det att du själv skulle göra följande?: Om du skulle anlita någon för ett arbete i ditt hem, skulle du då försöka köpa arbetet ”svart”?

2.3 Andel som köpt svarta tjänster

Diagram 5 visar att andelen som svarat att de köpt någon tjänst svart under det senaste året har minskat kraftigt mellan 2005 och 2019, från 32 till 13 procent. Det är dock rimligt att tro att andelen som köpt någon tjänst svart kan vara högre än så, bland annat eftersom man utan kännedom kan ha köpt svarta tjänster.

En ännu mer markant skillnad mellan 2005 och 2019 är att det 2005 var 29 procent som valde att inte besvara frågan (i gruppen 65-89 år var det hela 47 procent som inte besvarade frågan). I 2019 års undersökning var det endast 1 procent som hoppade över denna fråga⁵. Skillnaden mellan åren är så stor att man leds till att fundera på om det finns någon skillnad mellan undersökningarna i hur frågan har ställts eller hur svarsalternativen har presenterats. Enligt Demoskop finns dock inga sådana skillnader.

Diagram 5
Andel som har köpt någon tjänst svart under det senaste året. Resultat 2005 och 2019.

Fråga: Har du köpt någonting ”svart” under det senaste året?

⁵ *Alternativ beräkning:*

Man kan spekulera i om de som hoppat över frågan faktiskt hade köpt något svart men inte velat uppge detta. Under ett sådant antagande blir skillnaden mellan undersökningarna ännu större. Andelen som köpt någon tjänst svart skulle i så fall antas ha varit $(32+29)/(100+29)=47$ procent år 2005 och $(13+1)/(100+1)=14$ procent år 2019.

Antagandet för den alternativa beräkningen innebär emellertid att det 2005 fanns en grupp, särskilt bland äldre personer, som köpte svarta tjänster men tyckte det var besvärande att uppge detta i enkäten – och att denna grupp knappt existerar längre. Kan denna så pass tydliga trend stämma? Det kan till exempel vara så att ROT och RUT bidragit till att den grupp som köpte svarta tjänster 2005 utan att vilja uppge det i enkäten, numera köper vita tjänster. Men man skulle även kunna tänka sig att skammen kring eget fusk ökar i takt med att färre personer i omgivningen köper svarta tjänster.

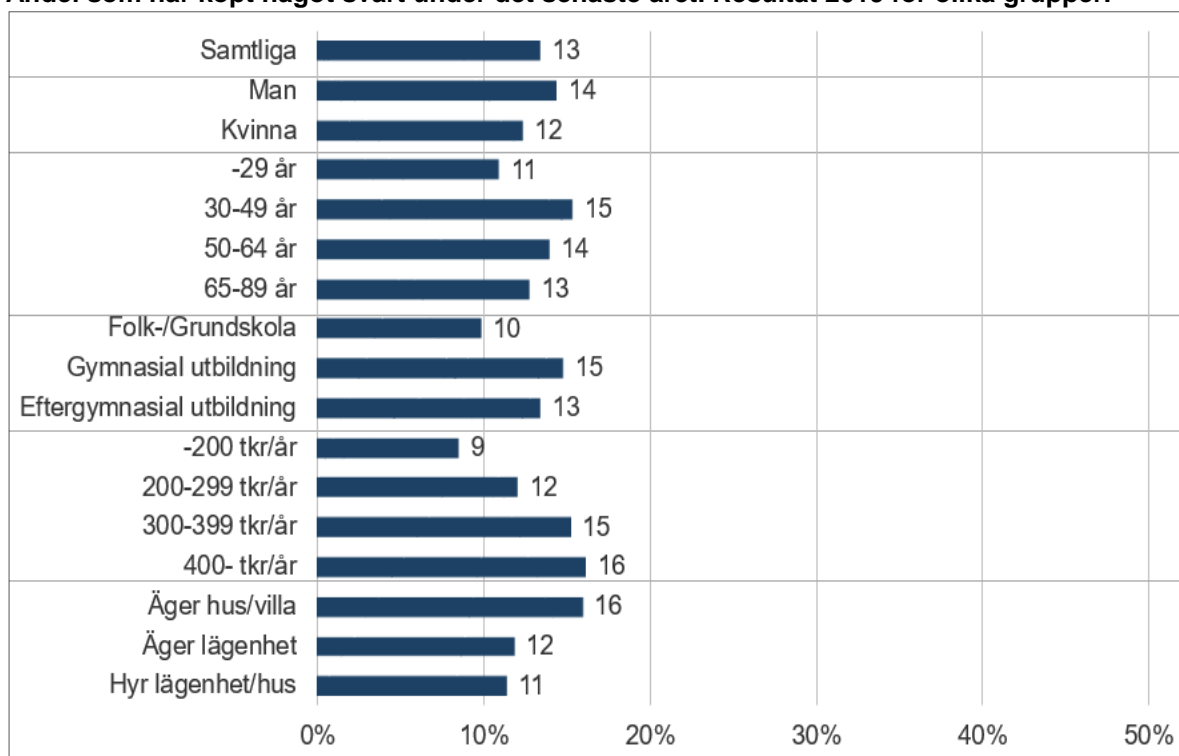
Egna företagare är den grupp som i 2019 års undersökning identifierades med den högsta andelen, 20 procent, som köpt någon tjänst svart under det senaste året. En hypotes är att företagare utbyter tjänster med varandra utan att lämna uppgift om dessa till Skatteverket. Men resultatet kan också bero på att de har fler arbeten som behöver göras. Om fler anställda behövde köpa olika typer av tjänster kanske några av dem skulle välja att köpa något svart, och kanske skulle då skillnaden mellan grupperna minska eller försvinna.

Jämförelsen mellan företagare och anställda togs fram i slutskedet av analysen och vi har ingen uppgift om egna företagare från 2005. Gruppen finns inte med i diagram 6 eller i trädanalysen i diagram 7 nedan.

Det fanns i 2005 års undersökning en skillnad på 10 procentenheter mellan män och kvinnor i andelen som köpt någon tjänst svart (män 37 procent; kvinnor 27 procent). I 2019 års undersökning har skillnaden minskat till 2 procentenheter (män 14 procent; kvinnor 12 procent). I övrigt kvarstår skillnader från 2005 mellan olika demografiska grupper, men de är generellt sett mindre 2019. Grupper som köpt mer svart är fortfarande personer i åldern 30-49 år, gymnasie- eller universitetsutbildade, personer med hög inkomst och villaägare. Se diagram 6.

Diagram 6

Andel som har köpt något svart under det senaste året. Resultat 2019 för olika grupper.

Fråga: Har du köpt någonting ”svart” under det senaste året?

I diagram 7 har flera demografiska variabler kombinerats i en så kallad trädanalys av 2019 års resultat. Trädets grenar visar att den viktigaste särskiljande demografiska faktorn är boendeform, följd av inkomstnivå. Indelningen i undergrupper av det övre inkomstintervallet visar sedan att köp av svarta tjänster är vanligast bland personer med hög inkomst i kombination med lägre utbildningsnivå.

Tre grupper har identifierats där andelen som köpt någon tjänst svart under det senaste året är minst 17 procent:

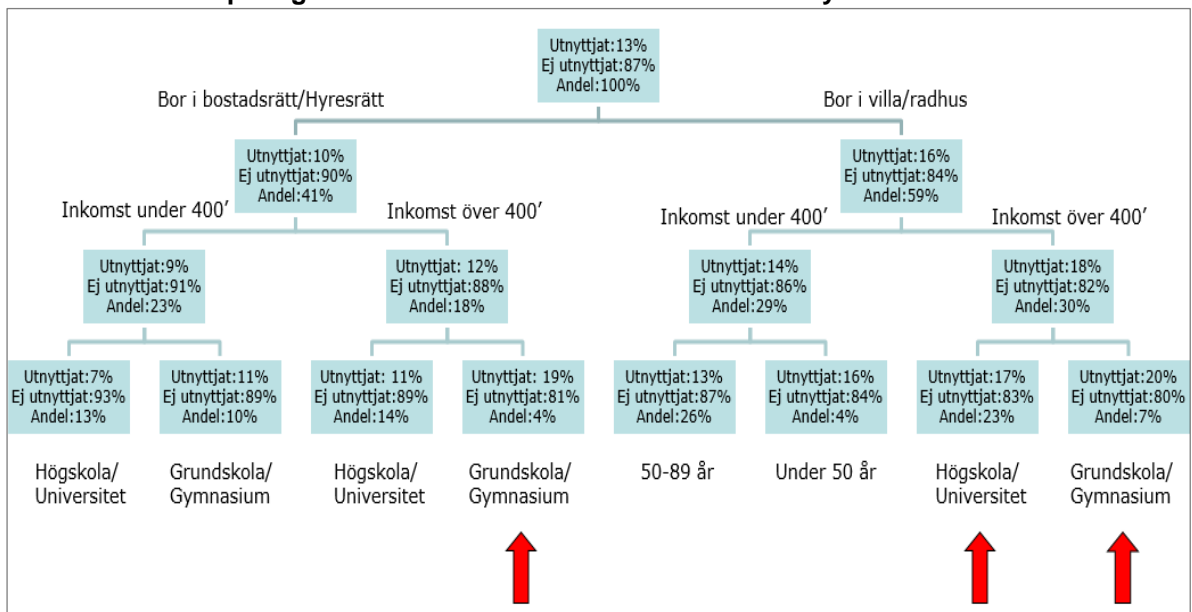
- Boende i villa/radhus, inkomst över 400 tkr/år, utan eftergymnasial utbildning (20%)
- Boende i lägenhet, inkomst över 400 tkr/år, utan eftergymnasial utbildning (19%)
- Boende i villa/radhus, inkomst över 400 tkr/år, med eftergymnasial utbildning (17%)

Att en högre andel personer med inkomst över 400 tkr/år köpt svarta tjänster kan bero på flera saker. De köper sannolikt fler tjänster än personer med lägre inkomst, vilket gör det troligare att någonting köpts svart. Dessutom har de i högre grad råd att genomföra t.ex. stora byggprojekt som leder till belopp över det maximala ROT-avdraget. De kan därför på marginalen tjäna mer på svartköp av renoveringar och/eller hushållsnära tjänster.

I 2005 års undersökning gav trädanalysen ett annorlunda resultat, nämligen att andelen som köpt någon tjänst svart var vanligast bland män som bor i villa/radhus med en medelinkomst (200-400 tkr/år). Hela 49 procent inom denna grupp hade svarat att de köpt någon tjänst svart under det senaste året.

Diagram 7

Andel som har köpt något svart under det senaste året. Trädanalys av resultatet 2019.

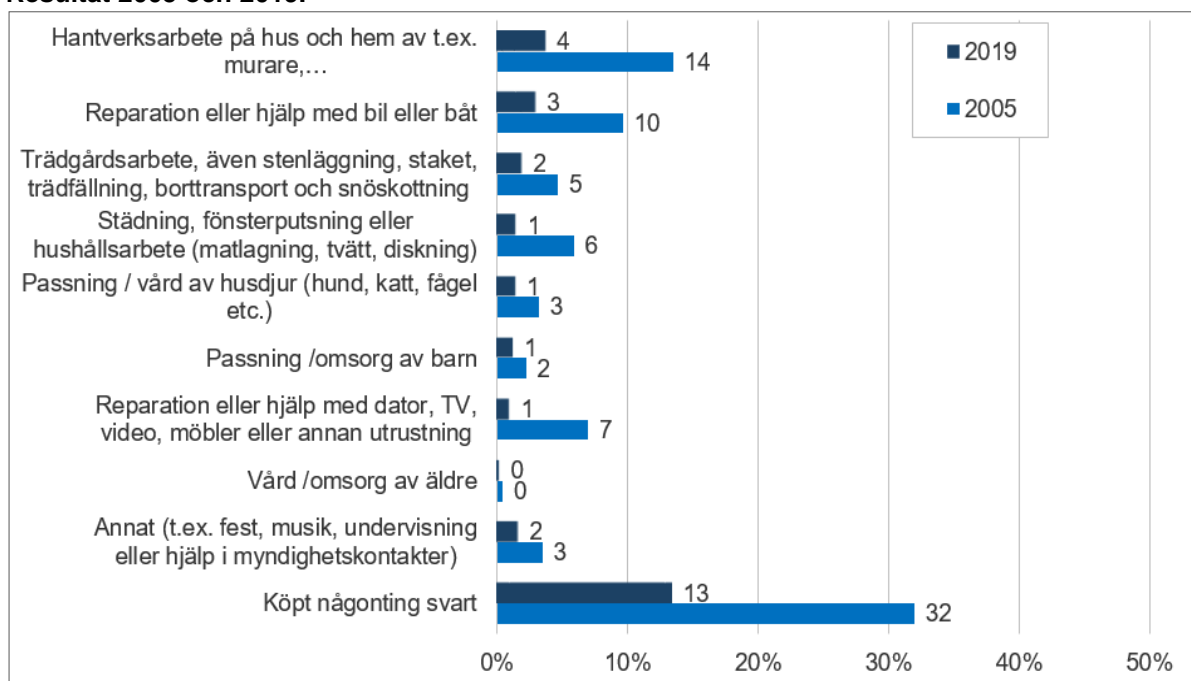
Fråga: Har du köpt någonting "svart" under det senaste året?

I diagram 8 presenteras olika typer av tjänster som i enkäten listades under frågan ”Vad har du köpt?”. Staplarna visar att det 2019 inte var någon av dessa tjänster som hade köpts medvetet svart i någon större utsträckning under det senaste året. Den tjänst som ändå köpts svart av högst andel personer, både 2005 och 2019, var ”hantverksarbete på hus och hem av t.ex. murare, snickare, målare, elektriker, golv eller rörläggare” (14 procent 2005; 4 procent 2019).

Anmärkningsvärt är att andelen svartköp har minskat jämfört med 2005 för alla typer av tjänster, även ”reparation eller hjälp med bil eller båt” som inte omfattas av ROT- eller RUT-avdraget.

I 2019 års undersökning var det 10 procent som svarade att de köpt en typ av tjänst svart och 3 procent som hade köpt flera olika typer av tjänster svart. Att jämföra med 2005 års undersökning då 21 procent svarade att de köpt en typ av tjänst svart och 11 procent som köpt flera typer av tjänster svart. Det var således inte bara en högre andel som köpte svart 2005, utan även en högre andel av dem som köpt någon tjänst svart som svarade att de hade köpt flera typer av tjänster svart.

Diagram 8
Andel som har köpt svart under det senaste året, uppdelat på olika tjänster.
Resultat 2005 och 2019.

Fråga: Har du köpt någonting ”svart” under det senaste året? Vad?

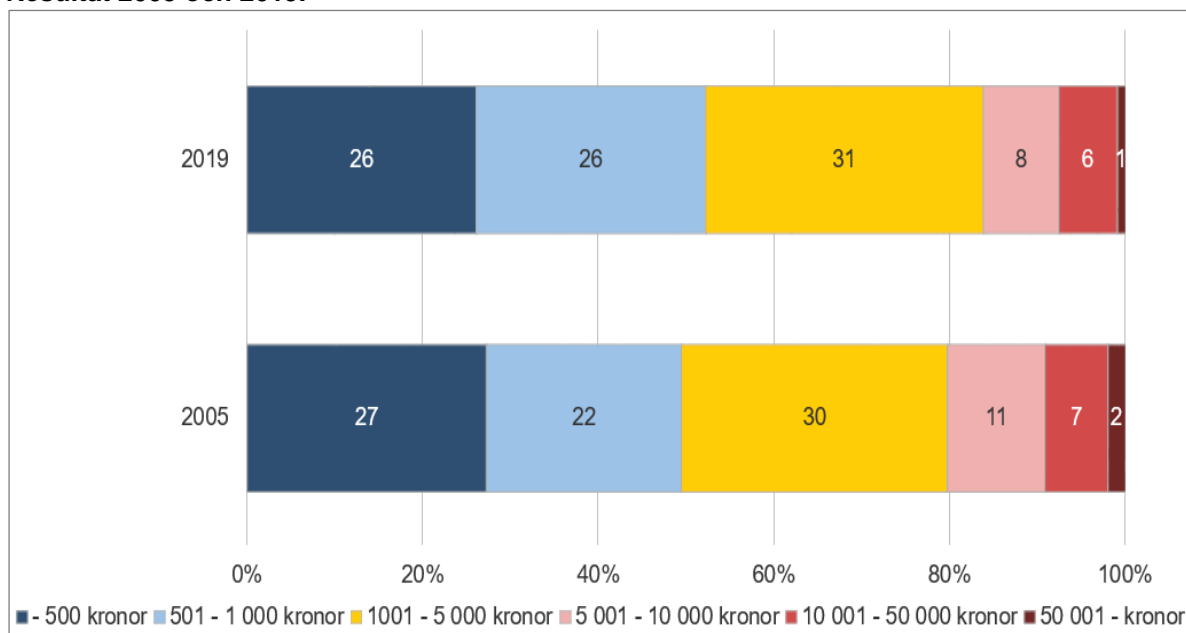
2.4 Svartköp i belopp

Diagram 9 visar uppskattat svartköpsbelopp i kronor, från dem som svarat att de köpt någon tjänst svart under det senaste året. Omkring hälften har svarat att beloppet är lägre än 1 000 kronor, medan 15 procent har svarat att beloppet är högre än 5 000 kronor.

Diagram 9

Uppskattning av hur mycket hushållet sammanlagt har köpt svart under det senaste året (enbart de som svarat att de har köpt svarta tjänster under det senaste året).

Resultat 2005 och 2019.

Fråga: Kan du uppskatta hur mycket hushållet sammanlagt betalat "svart" under 2004/2018?

Bas: De som svarat att de köpt någonting "svart" under det senaste året.

Diagram 9 synliggör inga större förändringar mellan 2005 och 2019. Ändå uppgår det genomsnittliga svartköpet till ca 8 000 kronor för år 2005 men endast ca 4 500 kronor för år 2019. Fördelat på samtliga hushåll (även dem som inte köpt något svart) innebär det ca 2 500 kr för år 2005 och ca 600 kr för år 2019 i medvetna köp av svarta tjänster.

Förklaringen till skillnaden i genomsnittligt svartköp är att kategorin minst 50 001 kronor i diagram 9 egentligen är indelad i tre mindre kategorier:

- 50 001 - 100 000 kronor
- 100 001 - 250 000 kronor
- 250 001 - kronor

I 2005 års undersökning var det 1 procent (8 personer) som hade köpt svarta tjänster för mer än 250 000 kronor, vilket driver upp medelvärdet. I 2019 års undersökning var det ingen som svarade att hushållet köpt svart för vare sig 100 001 - 250 000 kronor eller mer än 250 000 kronor. Detta trots att det var ca tre gånger fler personer som deltog i 2019 års undersökning (se avsnitt 2). Det verkar därmed som att svartköp av större belopp har minskat mellan 2005 och 2019, en slutsats som dock är osäker eftersom den bygger på få observationer.

I tabell 1 redovisas samtliga svarsalternativ och de värden som använts för att beräkna genomsnittsbelopp. Eftersom små belopp är vanligare än stora kan dessa värden (mitt på svarsalternativsintervallen) utgöra en viss överskattning av svartköpen. Samtidigt finns det flera orsaker till att omfattningen av hushållets svartköp sannolikt underskattas, se vidare diskussion i avsnitt 6.

Tabell 1

**Hur mycket hushållet sammanlagt har köpt svart under det senaste året.
Svarsalternativ och värden som använts för att beräkna ett genomsnittsbelopp.**

Svarsalternativ	Värde för beräkning av genomsnitt
- 500 kr	250 kr
501 - 1 000 kr	750 kr
1 001 - 5 000 kr	3 000 kr
5 001 - 10 000 kr	7 500 kr
10 001 - 50 000 kr	30 000 kr
50 001 - 100 000 kr	75 000 kr
100 001 - 250 000 kr	175 000 kr
250 001 - kr	300 000 kr

I tabell 2 presenteras genomsnittligt svartköpsbelopp under det senaste året per typ av tjänst, baserat på dem som köpt enbart en typ av tjänst svart, i 2019 års undersökning. De som svarat att de köpt flera typer av tjänster svart blev inte ombudade att ange belopp per typ av tjänst och har därför inte tagits med i denna analys.

Den typ av tjänst med det högsta genomsnittliga svartköpsbeloppet är ”hantverksarbete på hus och hem”, följt av ”städning, fönsterputsning eller hushållsarbete”, ”trädgårdsarbete” och ”reparation eller hjälp med bil eller båt”. Dessa fyra tjänster är också de vanligast förekommande tjänsterna. Notera att fördelningen av antalet förekomster skiljer sig något från andelarna i diagram 8, eftersom enbart personer som köpt en typ av tjänst svart ingår i tabell 2.

Tabell 2

Genomsnittligt svartköpsbelopp under det senaste året, per typ av tjänst. Resultat 2019.

Typ av tjänst	Antal	Genomsnittligt belopp per hushåll och år
Hantverksarbete på hus och hem	227	6 470
Städning, fönsterputsning eller hushållsarbete	93	4 055
Trädgårdsarbete	130	3 996
Reparation eller hjälp med bil eller båt	131	2 904
Passning / vård av husdjur	44	2 295
Passning /omsorg av barn	32	1 348
Reparation eller hjälp med dator, TV, video, möbler eller annan utrustning	37	706
Vård /omsorg av äldre	6	631
Annat	50	996

Bas: Personer som köpt enbart en typ av tjänst svart.

Någon tabell motsvarande tabell 2 har inte tagits fram för 2005, men i rapporten från 2006 konstaterades att det finns en tendens bland dem som handlat för större belopp att också fördela pengarna på flera tjänster, samt att hantverksarbete och städning förefaller vara tjänster där stora summor läggs ner medan till exempel vård, passning av barn och husdjur är tjänster där beloppen blir avsevärt mindre.

Beräkning av medvetet köp av svarta tjänster bland samtliga svenska hushåll

Svartköpen 2005 och 2019 har räknats upp till alla hushåll i Sverige genom att multiplicera genomsnittsbeloppen (genomsnittet för samtliga svarande i undersökningarna – även de som inte köpt något svart) med antalet hushåll i Sverige enligt statistik från Statistiska Centralbyrån.

Hushållens medvetna köp av svarta tjänster under det senaste året, totalt sett i Sverige, uppskattas till ca 11,3 miljarder kronor 2005 och ca 3,0 miljarder kronor 2019.

Som nämndes ovan var det ingen i 2019 års undersökning som svarade att hushållet köpt svart för över 100 000 kronor, jämfört med 8 personer som hade köpt svart för mer än 250 000 kronor 2005. Det utfallet baseras på ett fåtal observationer som får stor betydelse i beräkningarna. Skillnaden mellan 2005 och 2019 är överskattad om skillnaden mellan undersökningarna i svartköp av större belopp är – helt eller delvis – en slumpmässig avvikelse.

Som nämnts i metodavsnittet ska dessa siffror betraktas som en miniminivå, då de endast avser medvetna köp av svarta tjänster. Sannolikt är det avsevärt fler delar av konsumtionen som är svarta i något eller flera led. Till synes vita tjänster kan vara svarta genom exempelvis oriktig redovisning. Det är dessutom svårt för en individ att minnas och/eller uppskatta hela hushållets konsumtion av svarta tjänster.

Vi kan inte heller utesluta en underrapportering på grund av oärlighet, i den mån respondenterna känner skuld över sina svartköp, eller känner en rädsla för att bli upptäckt även om Demoskop garanterar att undersökningssvaren hanteras anonymt.

Det är också viktigt att notera att undersökningen inte innehåller frågor om svartköp av varor, samt att i frågan där respondenten ombeds att kvantifiera svartköpet, avses svartköp från hushåll och inte företag. Eftersom Demoskop först frågat deltagarna om de själva köpt något svart, och sedan bett dem uppskatta hur mycket hushållet sammanlagt betalat svart, kan det dessutom bli en viss underrapportering avseende hushållen. I det fall att enbart en svarandes partner har köpt något svart blir svaret på den första frågan nej, och då ställs inte frågan om hur mycket hushållet köpt svart.

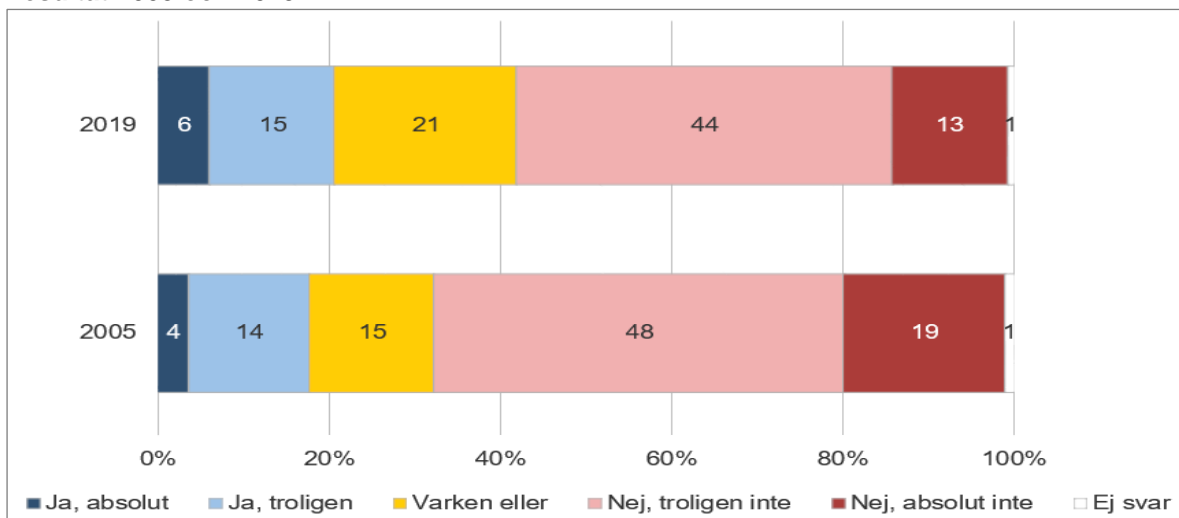
2.5 Benägenhet att deklarera kontant ersättning utan kvitto

För den här frågan ombads de svarande att sätta sig in i en situation där de fått kontant ersättning utan kvitto för ett arbete de själva gjort. Skulle de då ha deklarerat arbetet?

Av svaren att döma är benägenheten att deklarera kontant ersättning utan kvitto har givits låg. Det har endast skett en liten ökning mellan 2005 och 2019 i andelen som svarat ”Ja, absolut” eller ”Ja, troligen”, från 18 till 21 procent. Något tydligare är minskningen i andelen som svarat ”Nej, troligen inte” eller ”Nej, absolut inte”, från 67 till 57 procent. Se diagram 10.

Diagram 10

Andel som skulle deklarerar en kontant ersättning "utan kvitto" för ett utfört arbete. Resultat 2005 och 2019.

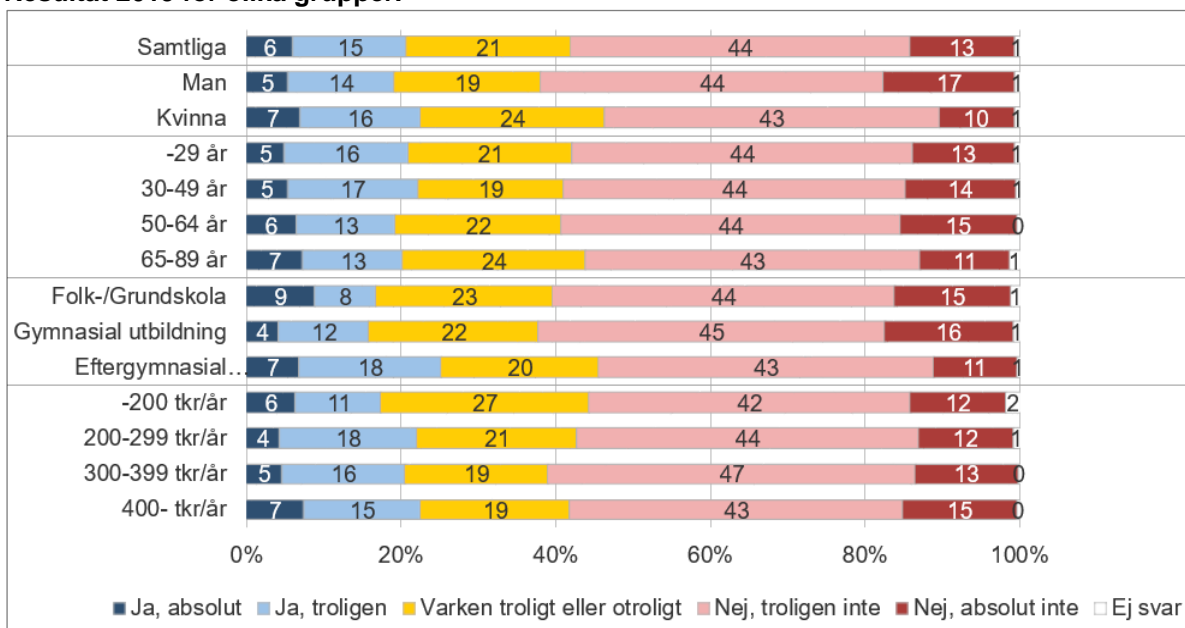
Fråga: Hur troligt är det att du själv skulle göra följande?: Om du fått en kontant ersättning "utan kvitto", för ett arbete du gjort, skulle du då deklarerar det?

Det finns inga större skillnader mellan demografiska grupper i 2019 års undersökning, men benägenheten att deklarerar ersättning utan kvitto är allra lägst bland män, personer utan eftergymnasial utbildning och personer med inkomst under 200 tkr/år. Se diagram 11.

I 2005 års undersökning var det en högre andel personer i gruppen 65-89 år som svarade att de skulle deklarerar ersättning utan kvitto, ett mönster som inte kvarstår i 2019 års mätning.

Diagram 11

Andel som skulle deklarerar en kontant ersättning "utan kvitto" för ett utfört arbete. Resultat 2019 för olika grupper.

Fråga: Hur troligt är det att du själv skulle göra följande?: Om du fått en kontant ersättning "utan kvitto", för ett arbete du gjort, skulle du då deklarerar det?

Denna fråga har troligen varit svår att tolka för de svarande. Det är oklart varför inget kvitto har delats ut och vilken situation som har uppstått. Svarsmönstret tyder på att många undersökningssvare tänkt sig en situation där man som utförare av arbetet mer eller mindre medvetet har avstått från att ge kvitto, och att frågan handlar om huruvida man sedan skulle rätta upp situationen och ändå deklarerar inkomsten.

Om denna fråga ska ställas i framtida undersökningar bör den nog ändras.

Nytt förslag:

”Om du själv har utfört ett arbete och köparen inte bryr sig om att få ett kvitto, skulle du ändå deklarerar inkomsten?”

2.6 Sammanfattning och diskussion

Uppfattning om omfattningen av hushållens svartköp

Uppfattningen om förekomsten av svarta tjänster i samhället varierade stort mellan deltagarna i undersökningen. I 2019 års mätning var det 43 procent som trodde att det är högst en fjärdedel av hushållen som köpt svarta tjänster under det senaste året (ökning från 31 procent 2005), samtidigt som 26 procent trodde att mer än hälften av alla hushåll köper svarta tjänster (minskning från 37 procent 2005). Det finns således även här en förändring mellan 2005 och 2019, men inte lika kraftig som vid rapporteringen av egna köp av svarta tjänster. Troligen lever uppfattningen om att andra fuskar i viss grad kvar i folks medvetande, trots vad som förefaller vara en stor faktisk förändring.

Köp av svarta tjänster

Totalt

Baserat på enkätsvaren 2019 uppgår hushållens medvetna konsumtion av svarta tjänster, totalt i Sverige under ett år, till ca 3 miljarder kronor. Olika problem med att uppskatta omfattningen av svartköp via enkäter leder dock till underskattningar. Resultatet bör därmed betraktas som en miniminivå av omfattningen av svartköp.

Svaren i undersökningarna pekar på att hushållens köp av svarta tjänster har minskat ordentligt mellan 2005 och 2019. Resultatet på ca 3 miljarder kronor 2019 är en minskning från 11 miljarder kronor år 2005. Andelen som svarade att de köpt någon tjänst svart under det senaste året minskade från 32 procent år 2005 till 13 procent år 2019.

En ännu tydligare skillnad mellan 2005 och 2019 är att det 2005 var 29 procent som valde att inte besvara frågan om man köpt någon tjänst svart under det senaste året (i gruppen 65-89 år var det hela 47 procent som inte besvarade frågan). I 2019 års undersökning var det endast 1 procent som hoppade över denna fråga. Skillnaden mellan åren är så stor att man leds till att fundera på om det finns någon skillnad mellan undersökningarna i hur frågan har ställts eller hur svarsalternativen har presenterats. Enligt Demoskop finns dock inga sådana skillnader.

Andelen som svarade att de skulle försöka köpa arbetet svart om de skulle anlita någon för ett arbete i sitt hem minskade kraftigt mellan 2005 och 2019. Andelen som svarade ”Ja, troligen” eller ”Ja, absolut” minskade från 37 till 9 procent.

Gruppjämförelser

Generellt sett är skillnaderna små mellan olika demografiska grupper i andelen som köpt någon tjänst svart i 2019 års undersökning. Det fanns större skillnader mellan grupper år 2005.

Egna företagare är den grupp som i 2019 års undersökning identifierats med den högsta andelen, 20 procent, som köpt någon tjänst svart under det senaste året. Det kan vara så att företagare köper fler tjänster än anställda, vilket gör det troligare att någonting köpts svart.

En trädanalys av 2019 års resultat utan företag/anställda visar att den annars viktigaste särskiljande demografiska faktorn är boendeform, följd av inkomstnivå. Indelningen i undergrupper av det övre inkomstintervallet visar sedan att köp av svarta tjänster är vanligast bland personer med hög inkomst i kombination med lägre utbildningsnivå. Tre grupper har identifierats där andelen som köpt någon tjänst svart under det senaste året är minst 17 procent:

- Boende i villa/radhus, inkomst över 400 tkr/år, utan eftergymnasial utbildning (20%)
- Boende i lägenhet, inkomst över 400 tkr/år, utan eftergymnasial utbildning (19%)
- Boende i villa/radhus, inkomst över 400 tkr/år, med eftergymnasial utbildning (17%)

Att en högre andel personer med inkomst över 400 tkr/år köpt svarta tjänster kan bero på flera saker. De köper sannolikt fler tjänster än personer med lägre inkomst, vilket gör det troligare att någonting köpts svart. Dessutom har de i högre grad råd att genomföra till exempel stora byggprojekt som leder till belopp över det maximala ROT-avdraget. De kan därför på marginalen tjäna mer på svartköp av renoveringar och/eller hushållsnära tjänster.

Av de tjänster som listades under frågan ”Vad har du köpt?” var det 2019 inget som hade köpts medvetet svart i någon större utsträckning under det senaste året. Den tjänst som ändå köpts svart av högst andel personer, både 2005 och 2019, var ”hantverksarbete på hus och hem av t.ex. murare, snickare, målare, elektriker, golv eller rörläggare” (14 procent 2005; 4 procent 2019). Andelen svartköp ser ut att ha minskat jämfört med 2005 för alla typer av tjänster, även ”reparation eller hjälp med bil eller båt” som inte omfattas av ROT- eller RUT-avdraget.

Diskussion

När det gäller värdet av de svartköp som görs är det svårt att göra korrekta uppskattningar. En sammansatt bild av omfattningen behöver göras utifrån varierande källor, beräkningar och antaganden. Resultaten här kan utgöra en sådan källa, avseende hushållens konsumtion av svarta tjänster. Det finns dock flera problem med att uppskatta omfattningen av svartköp via enkäter:

- Människor uppger av naturliga skäl ogärna att de köpt svarta tjänster. Det kan handla om skuld känslor, samt i viss mån kanske även en rädsla för att bli upptäckt även om Demoskop garanterar att undersökningssvaren hanteras anonymt.
- Den som köper får inte alltid vetskap om att hela eller delar av tjänsten utförs svart.
- I köp som innehåller flera underleverantörer är det svårt att bedöma vilka delar av den totala kostnaden som är svart. Det räcker inte att göra bedömningen bland slutkonsumenter.

- De som köper svart är sannolikt en grupp som generellt sett är underrepresenterad i enkätundersökningar.
- Det finns betydande oklarheter i gränsdragningen mellan svart och vitt arbete.

Alla punkter ovan leder till underskattningar och därför bör resultatet – att hushållens medvetna konsumtion av svarta tjänster uppgår till ca 3 miljarder kronor – betraktas som en miniminivå, även om de värden som använts i beräkningarna (se tabell 1 i avsnitt 3.4) kan utgöra en viss överskattning av svartköpen.

När någon svarat att hushållet betalat ett stort belopp svart får dessa belopp en relativt stor betydelse för uppräknigen av det totala svartköpet. Det var ingen av de 6 874 svarande i 2019 års undersökning som svarade att hushållet köpt svarta tjänster för över 100 000 kronor, medan 8 av 2 312 personer 2005 svarade att hushållet köpt svart för över 250 000 kronor. Om detta delvis är en slumpmässig variation, och att större svartköpsbelopp fortfarande förekommer i en inte obetydlig utsträckning år 2019, finns det ytterligare en underskattningsfaktor till resultatet 2019.

Även om vi tar höjd för att skillnaden mellan 2005 och 2019 – minskning av hushållens medvetna konsumtion av svarta tjänster från 11 till 3 miljarder kronor – i viss mån kan bero på slumpmässig variation, pekar resultaten på att hushållens köp av svarta tjänster har minskat mellan dessa år.

Undersökningen ger inte svar på varför svartköpen har minskat. Under tidsperioden har det skett flera förändringar som kan ha påverkat nivån av svartköp. Införandet av ROT- och RUT-avdraget har förändrat relativpriset mellan vit- och svartköp för olika tjänster, medan införandet av kassaregister och personalliggare har förändrat möjligheterna att sälja tjänster svart. En minskad användning av kontanter kan ha påverkat såväl den faktiska som den medvetna omfattningen av svartköp. Skattesänkningar, till exempel jobbskatteavdraget och sänkt bolagsskatt, kan också ha påverkat relativpriserna. Därtill kommer Skatteverkets och andra myndigheters arbete med att motverka den svarta ekonomin.

3 Svartarbete i Danmark

I denna del av rapporten studeras metoder och resultat från liknande enkäter i Danmark. Detta för att få förslag till utveckling och förbättring av de metoder vi hittills använt på Skatteverket, samt för att få en referenspunkt till omfattningen av svartköp i Sverige.

Rockwool Fondens Forskningsenhed har genomfört enkätundersökningar om svartarbete till danskar mellan 18 och 74 år. Vid två tillfällen, 2010 och 2014, har frågor ställts om köp av svart arbetskraft. Undersökningar om eget utförande av svartarbete har genomförts nästan årligen under de senaste tio åren.

Danmark införde ett avdrag som liknar ROT och RUT, kallat ”håndværkerfradraget” 1 juni 2011. Under 2012-2014 stoppades och startades avdraget flera gånger, men har gällt kontinuerligt sedan 2015^{6,7}. Anmärkningsvärt är att detta avdrag inte nämns i de analyser av Rockwool Fondens Forskningsenhed som vi hänvisar till i denna rapport.

3.1 Köp av svart arbetskraft

I detta avsnitt presenteras resultat från undersökningar 2010 och 2014 om köp av svart arbetskraft. Samtliga diagram och tabeller i detta avsnitt är hämtade från Rockwool Fondens nyhetsbrev från mars 2016, ”Markant fald i efterspørgslen på sort arbejde”⁸.

I 2014 års undersökning intervjuades 3 800 personer, varav hälften fick frågor om köp av svart arbetskraft och den andra hälften fick frågor om eget utförande av svartarbete.

Andelen som köpt svart arbetskraft minskade från 53 till 40 procent mellan 2010 och 2014. De undersökte även andelen som betalat svart i pengar (minskning från 35 till 26 procent), andelen som betalat med gentjänster (minskning från 27 till 19 procent), samt andelen som betalat med en handelsvara (minskning från 5 till 4 procent). Se diagram 12.

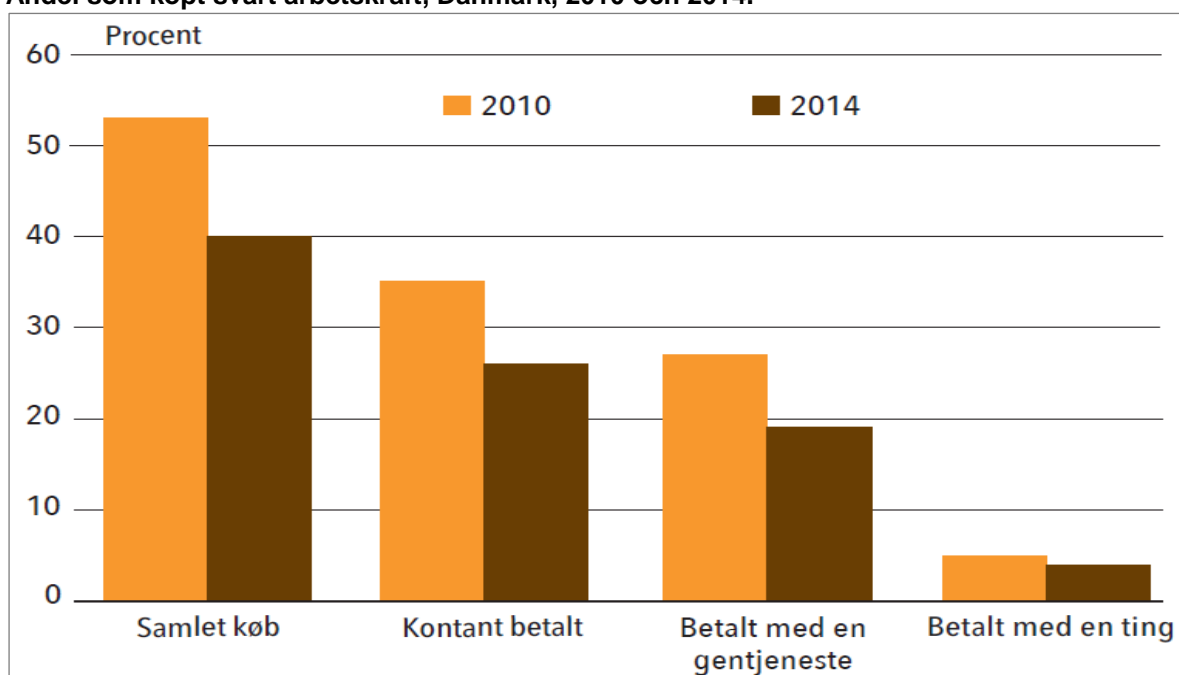
På frågan om varför man köpt svart arbetskraft var det vanligaste svaret ”för att spara pengar”, följt av ”för att jag känner någon som kan göra det svart”.

⁶ <https://www.dr.dk/nyheder/politik/tidslinje-haandvaerkerfradraget-fire-aar-med-had-og-kaerlighed>

⁷ <https://skat.dk/skat.aspx?oid=1023&lang=da>

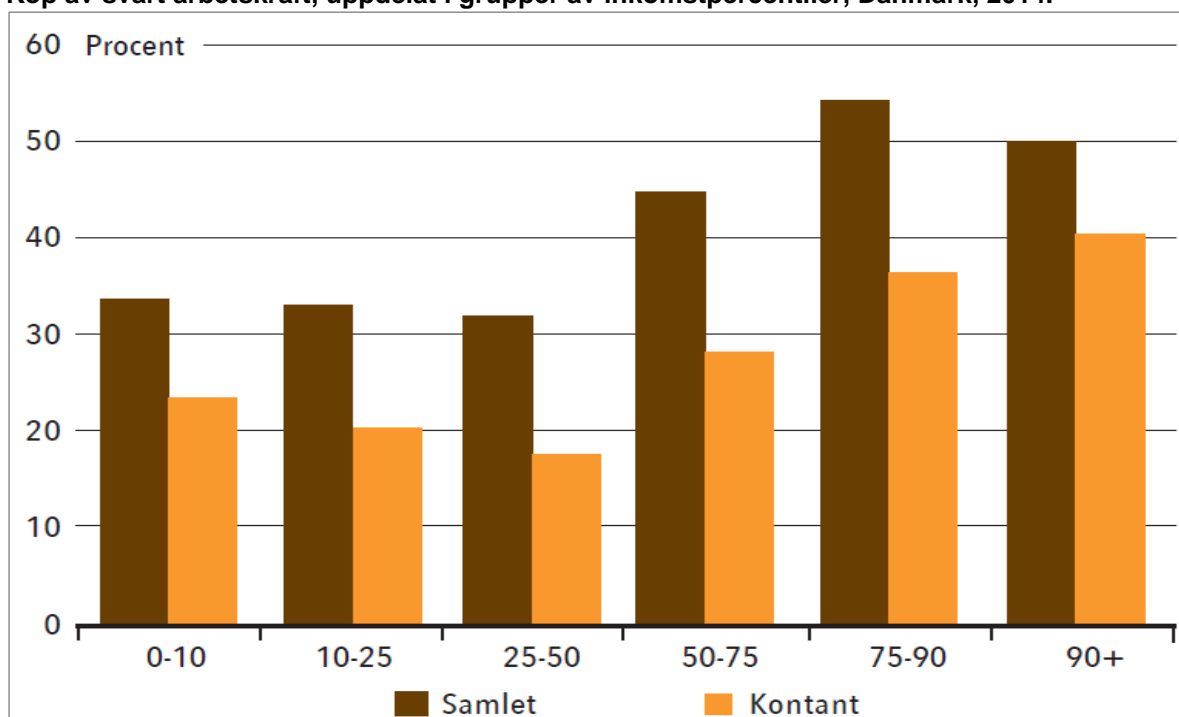
⁸ https://www.rockwoolfonden.dk/app/uploads/2016/03/Nyrbrev_Marts_2016_DK_Sort-arbejde.pdf

Diagram 12
Andel som köpt svart arbetskraft, Danmark, 2010 och 2014.

Det finns ett samband mellan efterfrågan på svart arbetskraft och inkomstnivå. Danskarna i den övre inkomsthälvan köper mer svart arbetskraft, se diagram 13. Rockwool Fondens Forskningsenhet konstaterar vidare att bland danskarna med högst inkomst är det vanligast med betalning i pengar, medan det är relativt sett vanligare med gentjänster bland personer med lägre inkomst.

Diagram 13
Köp av svart arbetskraft, uppdelat i grupper av inkomstpercentiler, Danmark, 2014.

Ett liknande samband finns även mellan svartköp och utbildning. Andelen som köpt svart arbetskraft är högre bland personer med vidareutbildning efter gymnasiet, och bland dem som har en lång vidareutbildning var det endast 8 procent som svarade att de betalat arbetet med en gentjänst/väntjänst. Se tabell 3.

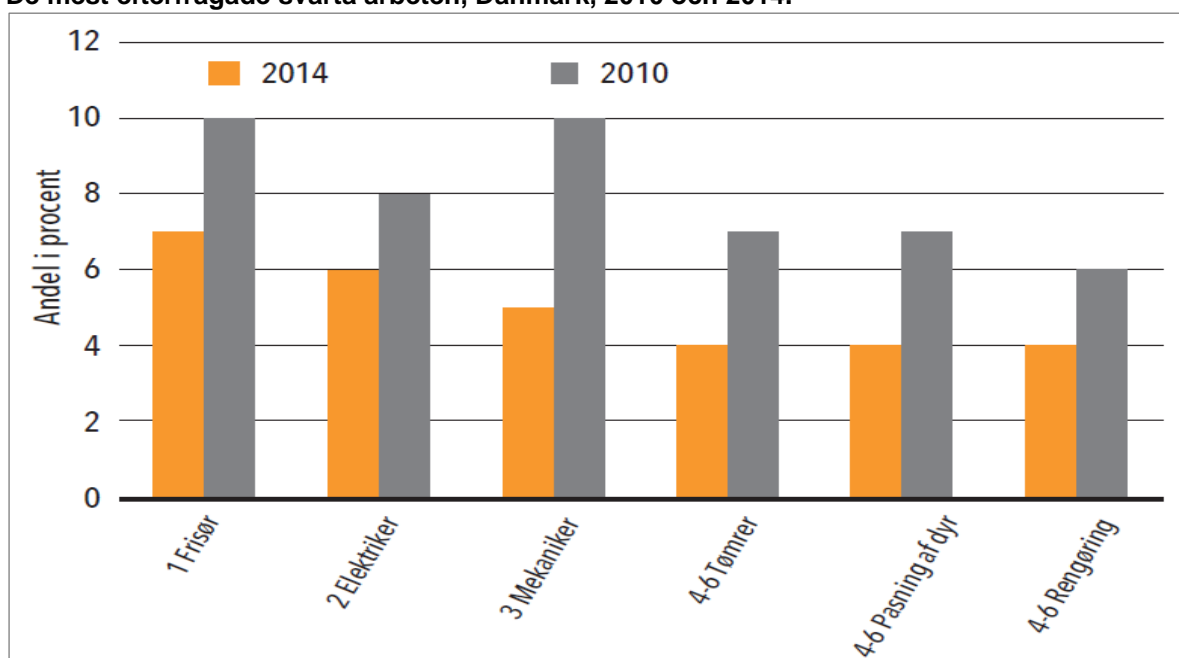
Tabell 3
Köp av svart arbetskraft, uppdelat i utbildningsnivåer, Danmark, 2014.

Uddannelse	Samlet	Kontant	Vennetjenester
Grundskole og gymnasial	35 pct.	24 pct.	17 pct.
Erhvervsfaglig	42 pct.	23 pct.	23 pct.
Kort videregående	48 pct.	31 pct.	25 pct.
Mellemlang videregående	49 pct.	33 pct.	20 pct.
Lang videregående	44 pct.	37 pct.	8 pct.
I alt	40 pct.	27 pct.	19 pct.

De typer av arbeten som efterfrågas mest svart i Danmark är frisör (7 procent av de svarande i 2014 års undersökning hade köpt frisörtjänster svart), följt av elektriker (6 procent), mekaniker (5 procent), snickare, djurpassning och städning (alla 4 procent). Emellertid minskade andelen som köpt svart mellan 2010 och 2014 för alla dessa typer av arbeten, se diagram 14.

Svartköpen i Danmark är tämligen utspridda på olika yrken, eftersom det var totalt 40 procent som köpt något svart och inget yrke efterfrågades av mer än 7 procent.

Diagram 14
De mest efterfrågade svarta arbeten, Danmark, 2010 och 2014.

För ungefär hälften av de danskar som anlitar svart arbetskraft rör det sig om svartköp avseende en typ av arbete under ett år. Ca 10 procent av de som anlitat svart svarade att de anlitat svart arbetskraft avseende fem eller flera typer av arbeten under ett år. Se tabell 4.

Tabell 4

Antal typer av arbeten som köpts svart, bland dem som köpt något arbete svart, Danmark, 2010 och 2014.

	2014	2010
En	51 pct.	45 pct.
To	24 pct.	24 pct.
Tre	11 pct.	13 pct.
Fire	5 pct.	7 pct.
Fem eller flere	9 pct.	11 pct.

3.2 Eget utförande av svartarbete

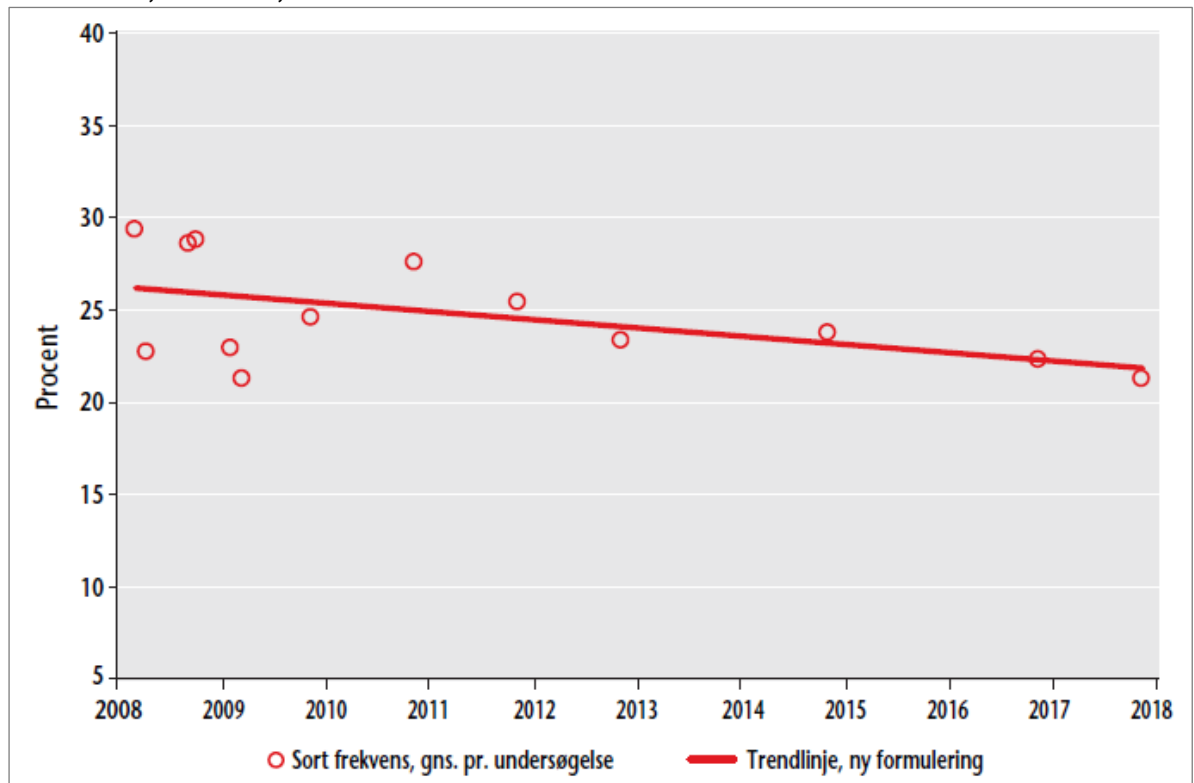
Undersökningar om eget utförande av svartarbete har genomförts nästan årligen under de senaste 10 åren av Rockwool Fondens Forskningsenhed. Samtliga diagram i detta avsnitt är hämtade från deras bok "Sort arbejde, gør det selv-arbejde og deleøkonomi"⁹ från december 2018. Huvudfrågorna är om respondenterna har utfört svartarbete under de senaste 12 månaderna och i så fall hur många timmar i veckan i genomsnitt.

Diagram 15 visar att andelen som svarat att de arbetar svart har varit långsamt avtagande under den senaste tioårsperioden. Av diagrammet att döma genomfördes flera mätningar per år under 2008 och 2009. Därefter har en undersökning genomförts vid slutet av varje år (punkterna i diagram 15-17 är inlagda med månadsvis noggrannhet) med undantag för 2013 och 2015.

⁹ <https://www.rockwoolfonden.dk/publikationer/sort-arbejde-goer-det-selv-arbejde-og-deleoekonomi/>

Diagram 15

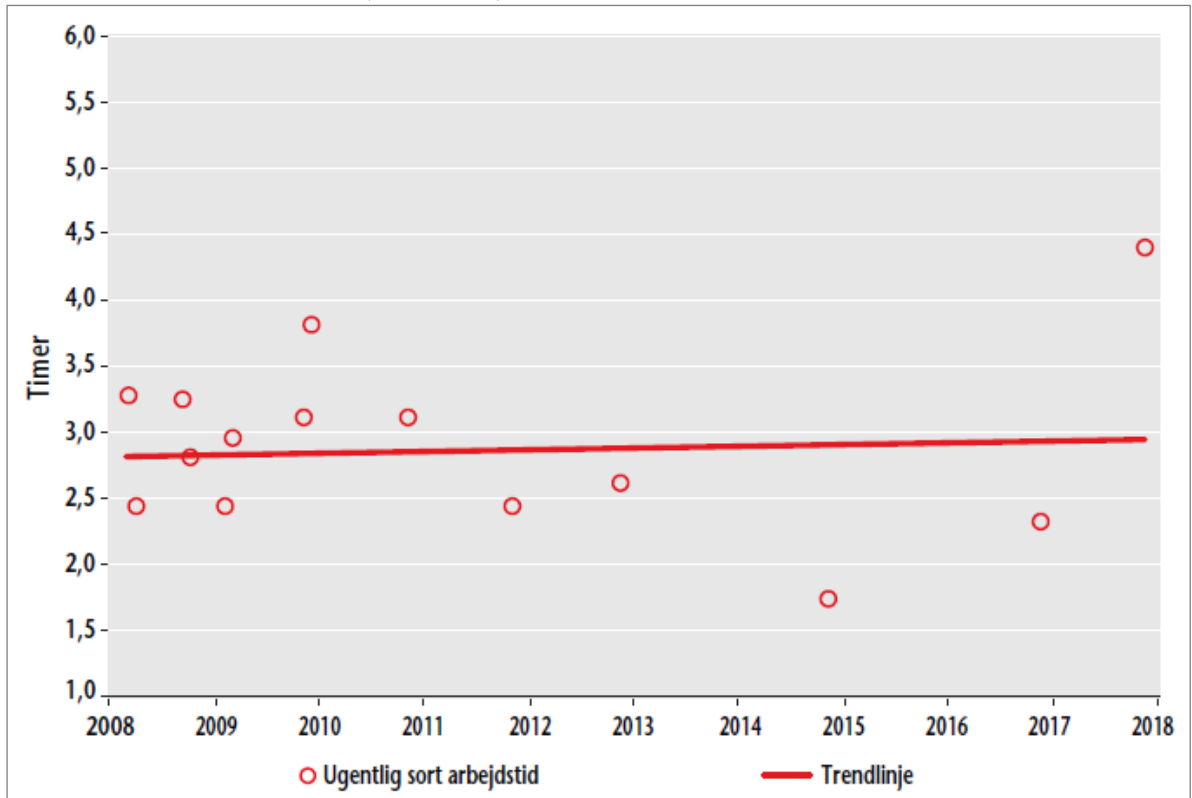
Andel av befolkningen mellan 18 och 66 år som arbetat svart under de senaste 12 månaderna, Danmark, 2008-2017.

Den genomsnittliga svartarbetstiden var ganska samlad omkring 3 timmar per vecka i mätningarna från 2008 till 2012. I undersökningarna från 2014, 2016 och 2017 har det genomsnittliga antalet timmar dock varierat rejält, med 1,7 timmar per vecka 2014 och 4,4 timmar per vecka 2017 som de mest avvikande resultaten. Se diagram 16.

Diagram 16

Genomsnittlig svart arbetstid per vecka för personer mellan 18 och 66 år som är aktiva på den svarta arbetsmarknaden, Danmark, 2008-2017.

Det höga resultatet i undersökningen från slutet av 2017 rapporteras bero på 15-20 observationer som ligger långt över genomsnittet. För att hantera ”extremvärden” har Rockwool utvecklat två alternativa metoder, A och B.

Metod A:

För varje undersökning har observationer över den 95:e percentilen justerats ned till respektive gränsvärde (95:e percentilvärdet).

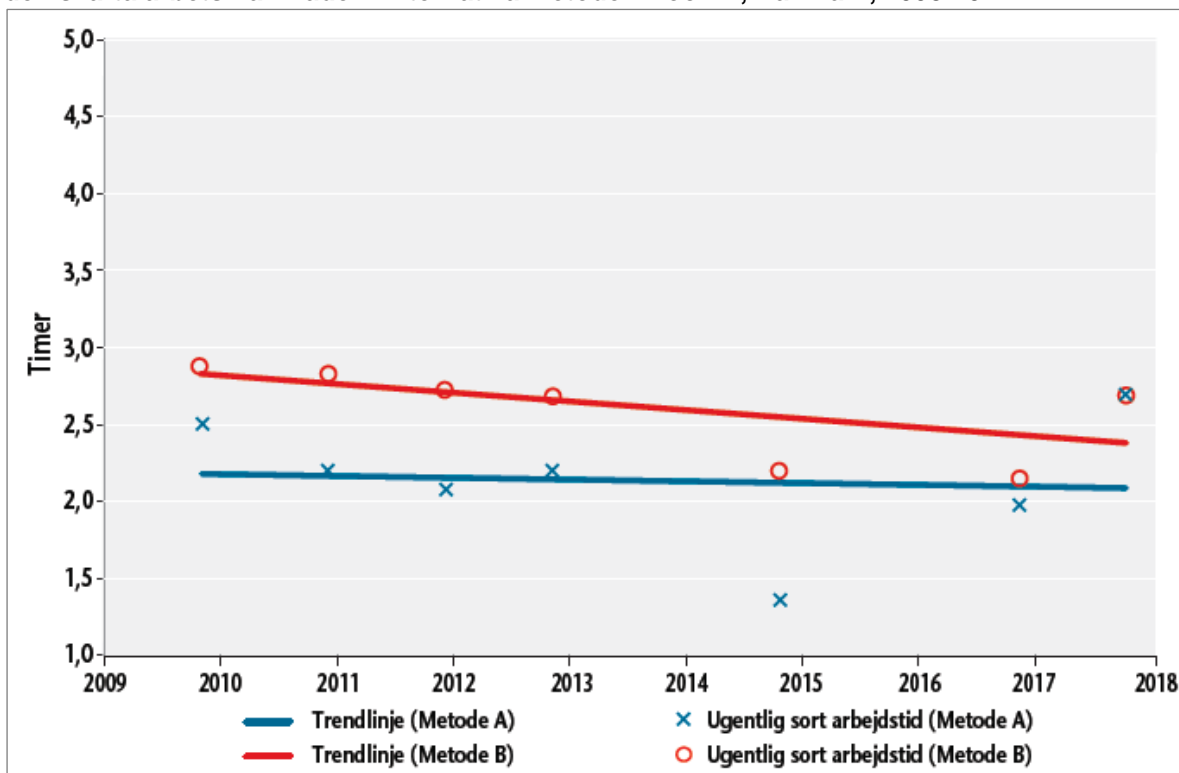
Metod B:

Genomsnittet för en undersökning är baserat dels på observationer från den aktuella undersökningen, dels på observationer från de närmaste föregående undersökningarna så att ett minimum av 1 000 observationer uppnås.

Resultaten baserade på metod A och B visas i diagram 17.

Diagram 17

Genomsnittlig svart arbetstid per vecka för personer mellan 18 och 66 år som är aktiva på den svarta arbetsmarknaden. Alternativa metoder A och B, Danmark, 2008-2017.

Metod A leder till en underskattning av det genomsnittliga antalet timmar per vecka, eftersom de fem procent högsta värdena per definition ändras till ett lägre värde. Dessutom kvarstår en stor del av den resultatvariation som visades i diagram 16.

Förutom för undersökningen i slutet av 2017 är skattningarna högre med metod B jämfört med metod A. Metod B leder inte till någon underskattning eftersom inga värden ändras. Den ger även ett mer utjämnat resultat över tiden, dels eftersom alla genomsnittsvärden baseras på minst 1 000 observationer, dels för att närliggande tidskattningar baseras på delvis samma observationer. En nackdel med metod B är att det blir svårare att upptäcka en eventuell faktisk förändring mellan två år.

4 Jämförelse mellan Sverige och Danmark

I detta avsnitt jämförs resultaten från Sverige och Danmark. Detta görs för att få en referenspunkt till omfattningen av svartköp i Sverige. Generellt sett är det dock svårt att jämföra länder då svartköp och svartarbete påverkas av en mängd olika faktorer.

En likhet mellan Sverige och Danmark är att det införts avdrag för olika typer av hushållsarbeten (ROT och RUT i Sverige, håndværkerfradraget i Danmark). Jämte detta finns det andra lagmässiga skillnader mellan Sverige och Danmark, samt olika åtgärder som vidtagits mellan 2005 och 2019 vid respektive skattemyndighet, som också kan ha påverka nivån och bidragit till förändringar som skett över tiden.

4.1 ROT/RUT och håndværkerfradraget

ROT- och RUT-avdragen är en möjlig förklaringsfaktor till minskningen av de svenska hushållens köp av svarta tjänster mellan 2005 och 2019.

ROT-avdraget (skatteavdrag på byggtjänster) gällde i en första omgång arbeten utförda mellan 15 april 2004 och 30 juni 2005. Det infördes på nytt för arbeten utförda från 8 december 2008 och tills vidare.

RUT-avdraget (skatteavdrag på hushållsnära tjänster) trädde i kraft den 1 juli 2007.

Reglerna för ROT och RUT har ändrats en del genom åren. För 2019 gäller att ROT- och RUT-avdragen räknas ihop och får sammanlagt uppgå till max 50 000 kronor per person och år. Man kan inte få 50 000 kronor för varje bostad man har. Flera personer kan dock få ROT- och RUT-avdrag för arbete i samma bostad och det finns inget maxbelopp per fastighet. Man kan få ROT-avdrag med som mest 30 procent av arbetskostnaden och RUT-avdrag med som mest 50 procent av arbetskostnaden¹⁰.

Danmark införde ett avdrag liknande ROT och RUT, ”håndværkerfradraget”, år 2011. Avdragets storlek är dock betydligt mindre än i Sverige. Det kan även finnas skillnader i vilka typer av tjänster som ingår i avdragen. För 2019 gäller att servicearbeten ger avdrag för på upp till 6 100 DKR per person och år, medan hantverksarbeten ger avdrag på upp till 12 200 DKR per person. Avdragets värde är ca 26 procent¹¹.

4.2 Hur många köper svart?

I Sverige minskade andelen som svarat att de köpt någon tjänst svart under det senaste året från 32 till 13 procent mellan 2005 och 2019.

¹⁰ För vidare information, se

<https://www.skatteverket.se/privat/fastigheterochbostad/rotochrutarbete/saharfungerarrotochrutavdraget.4.d5c04db14b6fef2c866097.html>

¹¹ För vidare information, se <https://skat.dk/skat.aspx?oid=2234759>

I Danmark minskade andelen som svarat att de köpt svart från 53 till 40 procent mellan 2010 och 2014. Svartarbete verkar således förekomma i högre utsträckning i Danmark. Noterbart är att håndværkerfradraget inte alls nämns i de analyser av Rockwool Fondens Forskningsenhed som vi hänvisat till i denna rapport.

Det gjordes även en undersökning 2013 av Danmarks Statistik som visade att antalet personer som arbetat svart hade minskat från 215 000 till 158 000¹² under det senaste året.

4.3 Hur vanligt är det att någon köper flera olika typer av tjänster svart under ett år?

I Sverige hade de flesta av de 13 procent som köpt någonting svart år 2019 enbart köpt en av de tjänster som specificerats i enkäten svart.

I Danmark hade ungefär hälften av de 40 procent som anlitat svart arbetskraft år 2014 köpt mer än en typ av arbete svart under det senaste året.

4.4 Vilka köper svart?

I Sverige är det generellt sett ganska små skillnader mellan olika demografiska grupper. I 2019 års undersökning var egna företagare den grupp med högst andel (20 procent) som köpt någon tjänst svart under det senaste året. Dessutom identifierades tre gruppkombinationer där andelen som köpt någon tjänst svart under det senaste året var minst 17 procent:

- Boende i villa/radhus, inkomst över 400 tkr/år, utan eftergymnasial utbildning (20%)
- Boende i lägenhet, inkomst över 400 tkr/år, utan eftergymnasial utbildning (19%)
- Boende i villa/radhus, inkomst över 400 tkr/år, med eftergymnasial utbildning (17%)

Även personer i åldern 30-49 år, gymnasie- eller universitetsutbildade, personer med hög inkomst och villaägare hade köpt något mer svart än genomsnittet.

I Danmark är andelen som köpt svart arbetskraft högre i den övre inkomsthälvan och bland personer med vidareutbildning efter gymnasiet.

Mönstret skiljer sig således inte åt så mycket mellan länderna. För Sveriges del visade trädanalysen i avsnitt 3.3.1 att köp av svarta tjänster är relativt vanligt bland personer med hög inkomst i kombination med låg utbildning. Det finns inte redovisat huruvida ett sådant interaktionssamband förekommer även i Danmark.

4.5 Vilka typer av tjänster köps mest svart?

I Sverige var det i 2019 års undersökning inte någon av de typer av tjänster som specificerades i enkäten som hade köpts medvetet svart i någon större utsträckning under det senaste året. Den tjänst som köpts svart av högst andel personer i undersökningen var ”hantverksarbete på hus och hem av t.ex. murare, snickare, målare, elektriker, golv eller

¹² <https://ekstrabladet.dk/Haandvaerkeren/article4536661.ece>

rörläggare” (4 procent), följd av ”städning, fönsterputsning eller hushållsarbete”, ”trädgårdsarbete” och ”reparation eller hjälp med bil eller båt”.

I Danmark är svartköpen tämligen utspridda på olika yrken. I 2014 års undersökning var frisör det yrke där svartarbete efterfrågats mest, följt av elektriker, mekaniker, snickare, djurpassning och städning. Andelen som efterfrågade frisörarbete svart var dock inte högre än 7 procent, det får betraktas som lågt med tanke på att det var 40 procent som hade köpt någonting svart.

Frisör/klippning saknades i listan över tänkbara svarta tjänster i den svenska enkäten och bör läggas till nästa gång enkäten genomförs.

4.6 Eget utförande av svartarbete

I Danmark svarade mellan 20 och 25 procent i undersökningar som gjordes mellan 2012 och 2017 att de arbetat svart under det senaste året, med en genomsnittlig svartarbetstid på ca 3 timmar per vecka.

I Sverige har, så vitt vi känner till, ingen enkätundersökning om eget utförande av svartarbete gjorts sedan 2005. Då svarade 13 procent av personerna i åldrarna 18-74 år att de utfört svartarbete under det senaste året. Det är en lägre andel jämfört med de danska resultaten, trots att ROT och RUT ännu inte hade införts. Däremot rapporterades samma genomsnittliga svartarbetstid som i de danska undersökningarna, ca 3 timmar per vecka.¹³

4.7 Sammanfattande kommentarer

Svartköp i Danmark verkar inte ha minskat i samma omfattning som i Sverige. I en undersökning 2014 var det fortfarande 40 procent som svarade att de köpt något svart, att jämföras med 13 procent i 2019 års svenska undersökning. I Danmark infördes ”håndværkerfradraget” år 2011, ett avdrag som liknar ROT/RUT, men avdragets storlek är betydligt mindre. Det kan även finnas andra lagmässiga skillnader mellan Sverige och Danmark, samt olika åtgärder som vidtagits vid respektive skattemyndighet som påverkar svartköpens storlek och utveckling.

Skillnaden mellan Sverige och Danmark blir kanske ännu tydligare vid en jämförelse av eget utförande av svartarbete. I Danmark har ett stort antal undersökningar om eget svartarbete genomförts under de senaste 10 åren. Den senaste undersökningen gjordes i slutet av 2017 då drygt 20 procent svarade att de arbetat svart under det senaste året. I Sverige har ingen enkätundersökning om eget utförande av svartarbete gjorts sedan 2005. Då svarade 13 procent av personerna i åldrarna 18-74 år att de utfört svartarbete under det senaste året.

Det är inte omöjligt att de olika källorna till underskattning av svartköpet, som nämnts ovan, i högre grad gäller i Sverige än i Danmark. Det kan även finnas skillnader i enkätkonstruktionen som får påverkan på resultaten.

¹³ Dessa resultat rapporterades i rapporten 2006:4 ”Svartköp och svartjobb i Sverige”, sidorna 55-59 och 65-67.
https://www.skatteverket.se/download/18.906b37c10bd295ff4880002720/1359706118959/rapport200604_sv.pdf

5 Avslutande kommentarer

Uppskattningen av hushållens medvetna köp av svarta tjänster 2019 är relativt låg, betydligt lägre jämfört med både år 2005 i Sverige och med danska resultat. Enkätresultaten indikerar därmed att problemet med svartköp bland hushåll har minskat över tid. Omfattningen av svartköp kan dock förändras framöver och enkäter är ett bra sätt att följa trender, även om de enbart fångar medvetna svartköp. Vi bör därför genomföra regelbundna svartköpsenkäter i framtiden, om än inte på årlig basis.

Medvetenheten kring svartköp är förmodligen lägre för varor än för tjänster. Trots detta bör vi fundera kring möjligheten att samla information om köp av svarta varor via enkäter.

Däremot har det, vad vi känner till, inte genomförts någon enkät om eget svartarbete i Sverige sedan 2005. Vid enkäter om eget svartarbete behöver det i ännu högre grad beaktas att omfattningen av svartarbete underskattas. Exempelvis är de som arbetar svart sannolikt en grupp som generellt sett är mer underrepresenterad i enkätundersökningar än de som köpt svart. Men jämförelser över tiden är ändå intressanta och det vore informativt att få en jämförelse mot 2005 även avseende eget svartarbete.

Svartarbetsenkäten 2005 var omfattande. Bland annat gjordes en stor ansträngning att få de svarande att uppskatta antalet timmar så korrekt som möjligt. En översyn av 2005 års enkätfrågor föreslås, för att försöka minska ner frågepaketet.

I Danmark har Rockwool Fondens Forskningsenhed genomfört enkäter om eget svartarbete. Deras huvudfrågor är om respondenterna har utfört svartarbete under de senaste 12 månaderna och i så fall hur många timmar i veckan i genomsnitt. De har gjort undersökningarna nästan årligen under senaste 10 åren och bedömer att de har ett stort mervärde. Vi avser att inleda en diskussion med dem om metoder och på vilka sätt resultaten kan komma till användning.

BILAGA 1 SVARTKÖPSFRÅGOR I 2019 ÅRS DEMOSKOPPANEL

1.

Skulle du kunna tänka dig att göra något av följande om du visste att du inte skulle få någon påföljd?¹⁴

	Nej, absolut inte	Nej, troligen inte	Varken troligt eller otroligt	Ja, troligen	Ja, absolut
Anlita "svart" arbetskraft	☐	☐	☐	☐	☐
Jobba "svart"	☐	☐	☐	☐	☐
Uppge felaktiga uppgifter till Skattemyndigheten	☐	☐	☐	☐	☐

2.

Följande frågor handlar om sådant som vanligen kallas "svartarbete", dvs. arbete eller tjänster som utförs mot ersättning utan att det kommer till Skatteverkets kännedom. Typiskt sett är det fråga om när en företagare utför ett arbete åt dig "utan kvitto". Men som svartarbete räknas allt arbete som man utför mot betalning eller som en gentjänst åt släktingar, grannar eller bekanta om man inte lämnar uppgift om det till Skatteverket.

Hur stor andel av hushållen i Sverige tror du köper svarta tjänster under ett år?

- 10 procent
- 11 - 25 procent
- 26 - 50 procent
- 51 - 75 procent
- 76 - 90 procent
- 91 - procent

¹⁴ Dessa frågor har inte tagits upp i denna rapport. De ingick istället i rapporten "Resultat från de årliga attitydundersökningarna 2018":
<https://www.skatteverket.se/download/18.6bef7d451695d90def43589/1553867291610/Resultat%20fr%C3%A5n%20de%20%C3%A5rliga%20unders%C3%B6kningarna%202018.pdf>

3.

Hur troligt är det att du själv skulle göra följande?

	Nej, absolut inte	Nej, troligen inte	Varken troligt eller otroligt	Ja, troligen	Ja, absolut
Om du skulle anlita någon för ett arbete i ditt hem, skulle du då försöka köpa arbetet "svart"?	☐	☐	☐	☐	☐
Om du fått en kontant ersättning "utan kvitto", för ett arbete du gjort, skulle du då deklarerat det?	☐	☐	☐	☐	☐

4.

Har du köpt någonting "svart" under det senaste året? Vad?

- Trädgårdsarbete, även stenläggning, staket, trädfällning, borttransport och snöskottning
- Hantverksarbete på hus och hem av t.ex. murare, snickare, målare, elektriker, golv eller rörläggare
- Reparation eller hjälp med bil eller båt
- Reparation eller hjälp med dator, TV, video, möbler eller annan utrustning
- Städning, fönsterputsning eller hushållsarbete (matlagning, tvätt, diskning)
- Vård /omsorg av äldre
- Passning /omsorg av barn
- Passning / vård av husdjur (hund, katt, fågel etc.)
- Annat (t.ex. fest, musik, undervisning eller hjälp i myndighetskontakter)
- Nej, ingenting

5.

BESVARAS OM DU KÖPT SVARTA TJÄNSTER UNDER SENASTE ÅRET

Kan du uppskatta hur mycket hushållet sammanlagt betalat "svart" under 2018?

- 500 kronor
- 501 - 1 000 kronor
- 1001 - 5 000 kronor
- 5 001 - 10 000 kronor
- 10 001 - 50 000 kronor
- 50 001 - 100 000 kronor
- 100 001 - 250 000 kronor
- 250 000 - kronor